

Üç âyette furkan "hak ile bâtılı birbirinden ayıran" anlamında Kur'an-ı Kerim'in bir ismi veya niteliği olarak kullanılmıştır. Bakara sûresinin 185. âyetinde kelime, Kur'an'ın hakkı bâtıldan ayırma ve belirginleştirme işlevini ifade etmektedir. Diğer iki âyette ise (Âl-i İmrân 3/4; el-Furkân 25/1) Kur'an yerine onu ifade etmek üzere kullanılmıştır. Bundan dolayı bazı hadis mecmualarında ve Kur'an ilimleri ile ilgili kaynaklarda furkan kelimesi Kur'an-ı Kerim'in başlıca isimleri arasında gösterilmiştir (meselâ bk. *Müsned*, II, 357, 415; Tirmizî; "Şevâbü'l-*Qur'ân*", I; Ma'mer b. Müsennâ, I, 3, 18; Süyûtî, I, 143, 147).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "frk" md.; *Li-sânü'l-'Arab*, "frk" md.; *et-Ta'rifât*, "furkân" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "frk" md.; *Kâmus Tercümesi*, "furkân" md.; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "frk" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "frk" md.; *Müsned*, II, 357, 415; Tirmizî, "Şevâbü'l-*Qur'ân*", I; Ma'mer b. Müsennâ, *Mecâzû'l-*Qur'ân** (nşr. M. Fuad Sezgin), Beyrut 1401/1981, I, 3, 18; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, Beyrut 1405/1984, I, 284; II, 146; III, 167; IX, 224-226; X, 8-9; XVIII, 179; Zeccâc, *Me'âni'l-*Qur'ân* ve i'râbüh* (nşr. Abdülcelil Abduh Şelebî), Beyrut 1408/1988, I, 134, 375; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), II, 154; İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetu'l-'a'yün*, s. 459-460; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, XV, 153-154; Süyûtî, *el-İtkân* (Ebü'l-Fazl), I, 143, 147; Sevkanî, *Fethu'l-kadîr*, Beyrut-Dimaşk 1412/1991, I, 92-93; W. M. Watt, *Bell's Introduction to the Qur'an*, Edinburgh 1970, s. 145-147.

İBRAHİM ÇELİK

FURKÂN SÜRESİ

(سورة الفرقان)

Kur'an-ı Kerim'in
yirmi beşinci sûresi.

Mekke devrinin sonlarına doğru nâzil olan sûrelerdendir. Abdullah b. Abbas'a isnat edilen bir rivayette 68, 69 ve 70. âyetlerin Medine devrinde nâzil olduğu belirtilmektedir. Kaynaklar bu sürenin Yâsîn ile İsrâ sûresi arasında nâzil olduğunu bildirmektedir. Hz. Peygamber'in, olaylı geçen Tâif yolculuğundan sonra sırasıyla Cin, Yâsîn, Furkân ve İsrâ sûreleri inmiştir. Buna göre Furkân sûresi, mi'rac olayı öncesinde ve muhtemelen Mekke döneminin onuncu yılında nâzil olmuştur (Abdullah Mahmûd Şehhâte, I, 259). Daha önce müşrikler müslümanlara sosyal boykot uygulamışlar ve Hz. Peygamber'in dine davetini çeşitli yollarla engellemeye çalışmışlardı. Mekkeliler de taşralı hiç kimsenin Resül-i Ekrem ile görüşmesine izin vermiyorlardı. Bu

yolla istedikleri sonucu elde edemeyince başka çarelere başvurdular. Hz. Peygamber'i gözden düşürmek için bir iftira kampanyası başlattılar, hakkında akıl almaz yalanlar uydurdular. Bu süre de müşriklerin, Hz. Muhammed'in peygamberliği ve genel olarak peygamberlik kurumuyla ilgili çeşitli iddia ve iftiralarına cevap vermek ve Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu ortaya koymak üzere nâzil olmuştur. Furkân sûresi yetmiş yedi âyet olup *fâsıla** sı elif (ا) harfidir; sadece on yedinci âyetin *fâsılası* lâmdir (ل).

Süre, ismini birinci âyette geçen ve "hak ile bâtılı birbirinden ayırma" anlamına gelen "furkân" kelimesinden alır. Kur'an-ı Kerim'e furkan denilmesinin sebebi itikadda hak ile bâtılı, haberde doğru ile yalını, amelde gerçek ile sahteyi birbirinden ayırmış olmasından dolayıdır (ayrıca bk. FURKAN).

Kulu Muhammed'e "Furkân'ı" indirmiş ve onu bütün âlemleri uyarmak üzere peygamber yapmış olan Allah'a övgüyle başlayan sürede Hz. Muhammed'in risâletinin evrenselliği, vahiy ve peygamberliğin kul isteği ve seçimiyle olmayıp Allah'ın takdir ve iradesiyle gerçekleştiği vurgulanır. Müşriklerin Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve âhiret günündeki büyük hesabı inkâr hususunda gösterdikleri inat üzerine nâzil olan süre-

nin başında vahiy ve nübüvvetin dindeki yerini ve önemini belirten bir bölüm yer alır. İnkârcılar vahyin alelade masallardan, peygamberin de sıradan insanlardan pek farklı olmadığını öne sürüyor, bir peygamberin insan üstü nitelikler taşıması gerektiğini söylüyorlardı. Hz. Peygamber'in yemek yemesini, çarşıda pazarda gezip dolaşmasını bahane ederek onun bu hallerini kendi inkârlarına gerekçe gösteriyorlardı. Sürede inkârcıların ileri sürdükleri bu tür iddialar delil mahiyetinde misallerle tek tek cevaplandırılır ve çürütülür. Esasen Mekke müşriklerin Resül-i Ekrem'i inkâr için öne sürdükleri gerekçeler, temelde bütün çağlarda peygamberleri inkâr için ortaya atılan isnat ve iftiraldan ibarettir. Bu iftira ve isnatların onların dilinden Kur'an'da yer almış olması bu bakımdan çok anlamlıdır.

Sürenin baş taraflarında, kuluna Furkân'ı indiren Allah'ın aynı zamanda gökleri ve yeri yarattığı, tek hükümler olarak her şeyi kendisinin takdir ve tayin ettiği bildirilir. Böylece göklerde ayrı tanrılar, yeryüzünde ayrı tanrılar bulunmadığını ortaya koyarak inkârcıların kendisine tapmaya, buyruklarına boyun eğmeye ve peygamberine uymaya davet eder. Onların, ne bir şey yaratacak ne de fayda veya zarar verecek konumda olmayan âciz varlıklara, putlara tapmalarını ayıplar. Bu ayıp kendilerine yetmiyormuş gibi bir de Allah'ın gönderdiği vahye ve Peygamber'e dil uzatmalarını kınar. "Peygamber'e başkaları yardım ediyor" (âyet 4) diyerek iftirada bulunmalarının büyük bir haksızlık ve yalan olduğunu, "Bunlar eskilerin efsaneleridir" şeklindeki hezeyanlara karşı da Kur'an'ın bütün sırları bilen Allah tarafından indirilmiş bir vahiy olduğunu bildirir. Daha sonra Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu bildiren âyetlere yer verilir. Resül-i Ekrem'in yiyip içtiği, gezip dolaştığı, aslında bir peygamberin yanında birtakım meleklerin bulunması veya kendisine gökten defineler indirilmesi gerektiği (âyet 7, 8) yolundaki itirazlara cevap olarak daha önceki peygamberlerin de aynı şekilde yiyip içen, çarşıda pazarda gezip dolaşan insanlardan seçilmiş olduğu hatırlatılır (âyet 20). Bu hatırlatmadan, Mekke putperestlerinin muhtemelen yahudiler ve hıristiyanlarla olan ticarî münasebetleri sayesinde eski peygamberler hakkında az çok bilgi sahibi oldukları anlaşılacaktır. En'am sûresinin 91. âyetinde be-

Furkân sûresinin muhakkak hattıyla yazılmış ilk âyetleri

lirtildiğine göre onların okur yazar olanlarından bir kısmı yahudî kutsal metinlerinden bazı parçaları yazıp saklıyorlardı. Şu halde Hz. Muhammed'de gördükleri ve sözde yadırgadıkları beşerî niteliklerin o peygamberlerde de bulunduğunu bilmeleri gerekirdi.

İnkârdan doğan bu tür itirazların vahyin niteliğine (âyet 4, 5), geliş tarzına (âyet 32) ve Hz. Peygamber'in şahsına (âyet 7, 8, 9) ait olmak üzere üç noktada toplandığı görülür. Sürede bu itirazlara ayrıntılı olarak cevaplar verilir; ayrıca inkârcıların ruh halleri tahlil ve tasvir edilerek Allah huzurunda hesap verilmeyeceğini sananların kendilerine melekler gönderilmemesini ve Tanrı'nın görünmemesini bahane ettikleri, bunun da onların kibirlerinden ileri geldiği vurgulanır. Suçluların ve kötülük yapmaya meyilli olanların Kur'an'daki uyarılara hiç gerçekleşmeyecekmiş gibi baktıkları ve bu yüzden peygamberlere düşman oldukları ortaya konur (âyet 31). Kur'an'ın niçin toptan indirilmeyip âyet âyet nâzil olduğunu soranlara, müminlerin kalbine daha iyi yerleşmesi için bu yöntemin seçildiği bildirilir (âyet 32). Bu cevap, Kur'an'ın içerdiği bilgilerin, gerçeklerin ve amelî prensiplerin gerektiği şekilde kavranıp benimsenmesi ve hayata geçirilebilmesinde zaman, ihtiyaç ve kapasite gibi faktörlerin dikkate alınmış olduğunu göstermesi bakımından büyük önem taşır.

35-39. âyetlerde, peygamberlerini red ve inkâr eden bazı eski kavimlerin nasıl cezalandırıldığına kısaca işaret edildikten sonra bunların kalıntılarını gördükleri halde ibret almayan Mekkelî putpe-restlerin Hz. Peygamber'le alay ederek aynı hatayı işledikleri ve inkârcılıklarını ısrarla sürdürdükleri, bu halleriyle de hayvanlara benzedikleri, hatta daha da aşağı oldukları ifade edilir (âyet: 40-44). Bundan sonraki âyetlerde kozmolojik delillerden bazı örnekler verilerek dünyanın da âhiretin de tek hâkiminin Allah olduğu açıklanır (âyet 45-57).

Sürenin son kısmında, şanı yüce ve ölümsüz olan Allah'a inanmanın, O'na güvenmenin ve huzurunda secde etmenin insana gerek bu dünyada gerekse âhirette neler kazandırdığına temas edilir. İyi hal sahibi müminlerin bazı örnek davranışlarına yer verilir. "Rahmân'ın kulları" tabiriyle taltif edilen müminler yürüyüşleri, geceleyn ibadet etmeleri, konuşmalarını, sataşmalara esenlik dileğiyle karşılık vermeleri, Allah'a yalvarışları,

yardım severlikleri, bununla beraber ısraftan uzak durmaları, Allah'tan başkasına boyun eğmekten, cana kıymaktan, zina etmekten, yalan söylemekten ve yalan yere şahitlik etmekten kaçınmaları ve iyilik yolunda önderlik etme arzusu taşımaları gibi meziyetleriyle toplumun yüzü akı insanlar olarak örnek gösterilirler. Böylece süre yalnızca vahye karşı çıkan inkârcıların ruhî durumlarını ve acınacak hallerini ifade etmekle kalmaz, vahye inanan insanların örnek özelliklerini de dile getirir ve bu iki tip insan arasındaki farkları açık şekilde ortaya koyar. Özellikle 63. âyet bu iki tipin ahlâkî yapısının bir özetidir. Nitekim bütün tefsirlerde, burada sözü edilen "câhiller" in sataşmaları Câhiliye barbarlık ve küstahlığını, ağır başlı müslümanların bu sataşmalara selâmla karşılık vermeleri de onların, İslâm ahlâkında genellikle "hilim" terimiyle karşılanan ağır başlı, uzlaşmacı, yapıcı ve barışçı karakterlerini ifade edecek şekilde açıklanmıştır (meselâ bk. Taberî, XIX, 32-35; Zemaşşerî, III, 99). Süre şu âyetle sona erer: "De ki: Sizin yalvarmanız olmasa rabbim size ne diye değer versin? Siz -resulün bildirdiklerini- kesinkes yalan saydınız; onun için azap yakanızı bırakmayacaktır".

Hız. Peygamber'den rivayet edildiği bildirilen ve bazı tefsirlerde yer alan (meselâ bk. Zemaşşerî, III, 234; Beyzâvî, II, 172), "Furkân sûresini okuyan kimse kıyamet gününde Allah'ın huzuruna o günün geleceğine şüphesiz inanmış olarak çıkar ve kolayca cennete girer" meâlindeki hadisin mevzû olduğu kabul edilmiştir (İbnü'l-Cevzî, I, 239-241; Zerküşî, I, 432).

Furkân sûresinin tefsiri ve muhtevasının tahlili mahiyetinde özel çalışmalar yapılmış olup bazıları şunlardır: Ebûsüüd Efendi, *Tefsîru sûreti'l-Furkân* (Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1026/3, vr. 20-49); Sırrı Paşa Giridî, *Sırr-ı Furkân: Tefsîr-i Süre-i Furkân* (İstanbul 1312); Muhammed b. Saîd el-Bârûdî, *ed-Da' ve ve'd-dâ' iye fi dav'i sûreti'l-Furkân* (Cidde 1987); Rif'a Ahmed Sâlih el-Gâmidî, *Şifâtü 'ibâdî'r-rahmân kemâ şavverahâ sûretü'l-Furkân* (yüksek lisans tezi, er-Riâsetü'l-âmmelî-ta'limî'l-benât, Mekke 1405); İbnü's-Şerîf, *Eđvâ' alâ sûreti'l-Furkân* (Kahire 1986); Abdülvehhâb Abdül'âtî Abdullah, *Akîdetü'l-îmân fi zillî sûreti'l-Furkân* (Kahire 1987); Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî, *Tedebbürü sûreti'l-Furkân fi vahdeti'l-mevzû'* (Dımaşk 1412/

1991); Ebülfazl Mîr Muhammedî, "Tefsîr-i Süre-i Furkân", *Nûr-i 'İlm* (Mîhr, Kum 1342 hş., s. 55-58; Dî, 1342 hş., II, 39-45; Hordâd 1343, IV, 25-32).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "frk" md.; *Lîsânü'l-'Arab*, "frk" md.; Buhârî, "Tefsîr", 25/1-5; Tirmizî, "Tefsîr", 25/1-2; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, Beyrut 1405/1984, XIX, 32-35; Zemaşşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), III, 99; a.e., Kahire 1383/1953, III, 234; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Medine 1386/1966, I, 239-241; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, İstanbul 1314, II, 172; Zerküşî, *el-Burhân*, I, 432; Fîrûzâbâdî, *Beşâ'ir* (nşr. M. Ali en-Neccâr), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), IV, 186-189; İbn Hacer, *el-Kâfi's-şâf* (Zemaşşerî, *el-Keşşâf* içinde), Kahire 1383/1953, III, 234; Süyûtî, *Esbâbü'n-nüzûl*, Kahire 1986, s. 148-149; a.mlf., *Tenâsüku'd-dürer fi tenâsübi's-süver* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1406/1986, s. 104-106; a.mlf., *el-İtkân* (Bugâ), I, 28, 29, 31, 34, 37, 47; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XVIII, 230-255; XIX, 2-58; Elmalılı, *Hak Dîni*, V, 3557-3616; Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, İstanbul 1947, II, 575-585; Abdullah Mahmûd Şehâte, *Ehdâfî küllî süre ve makâşidühâ fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire 1986, I, 259-265; Abdurrahman Hasan el-Habenneke el-Meydânî, *Tedebbürü sûreti'l-Furkân*, Dımaşk 1412/1991, s. 17-37.

EMİN IŞIK

FURÛK

(التورق)

Arapça kelimelerin anlam ve kullanım farklarını ifade eden terim, bu farklara dair eserlerin ortak adı.

Furûk kelimesi sözlükte "ayırarak, iki şeyi birbirinden ayıran özellik" anlamına gelen farkın çoğuludur. Furûka dair eserlerde başlangıçta, insanla diğer canlıların aynı fonksiyonu gören organlarının isim ve sıfatları; onların fiil, davranış ve yaşayış tarzları vb. hakkında kullanılan kelimeler ele alınmaktaydı. Meselâ bu konuda eser yazan ilk müelliflerden biri olan Asmaî, "cülûs" (oturmak) başlığı altında insan ve çeşitli hayvanların oturmasıyla ilgili olarak insan için "cülûs" ve "kuûd", tek tırnaklı hayvanlar için "rübûz", deve için "bürûk", kuş cinsi için "cüşûm" kelimelerinin (*Risâletân fi'l-luğa*, s. 77); "ricl" (ayak) başlığı altında ise insan için "ricl" ve "kadem", at vb. hayvanlar için "hâfir", deve için "huff", koyun ve sığır için "zılf" kelimelerinin (a.e., s. 64) kullanıldığını belirtmektedir. Sâbit b. Ebû Sâbit, insan ve hayvanların dudak ve dudak mesabesinde olan organlarıyla ilgili olarak insan için "şefe", deve için "mişfer", tek tırnaklı